

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2016 : ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Ενδεικτικές απαντήσεις

A1.

A. Το κόμμα του Γ. Θεοτόκη ήταν πιο μετριοπαθές από τα άλλα δύο και ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των Φιλελευθέρων. Συμφωνούσε με την πάση θυσία αύξηση των εξοπλισμών και ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες. Από το κίνημα στο Γουδί έως τη συνταγματική κρίση του 1915, μεταξύ των αντιβενιζελικών κομμάτων το θεοτοκικό κόμμα είχε τη μεγαλύτερη εκλογική βάση, και έτσι αποτέλεσε τον πυρήνα των Αντιβενιζελικών.

B. Στο μεταξύ, η επανάσταση είχε αποκτήσει ισχυρά ερείσματα σε όλη την Κρήτη. Οργανώθηκε «Προσωρινή Κυβέρνησις της Κρήτης» στο Θέρισσο, με πρόεδρο τον Ελ. Βενιζέλο και υπουργούς τους Κ. Φούμη και Κ. Μάνο. Η κυβέρνηση προέβη στην έκδοση γραμματίων για εσωτερικό πατριωτικό δάνειο 100.000 δραχμών, οργάνωσε υπηρεσίες οικονομικών, συγκοινωνιών και διοίκησης, τύπωσε γραμματόσημα και εξέδιδε την εφημερίδα, «Το Θέρισσο». Η χωροφυλακή, που υποστήριζε τον Πρίγκιπα, δεν ήταν σε θέση να ελέγχει τα πράγματα, καθώς μάλιστα πολλοί χωροφύλακες αυτομόλησαν προς τους επαναστάτες.

Γ. Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων.

A2.

1. Σ
2. Λ
3. Λ
4. Λ
5. Σ

B1.

Η επιστροφή των προσφύγων στη Μικρά Ασία ξεκίνησε τους τελευταίους μήνες του 1918 μετά τον τερματισμό του πολέμου για την Τουρκία. Τον Οκτώβριο του 1918 συστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη *Πατριαρχική Επιτροπή*, με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων, με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης. Η παλιννόστηση έγινε τμηματικά, με τη μέριμνα του *Υπουργείου Περιθάλψεως*, και επιτράπηκε αρχικά να επιστρέψουν οι ευπορότεροι και οι πρόσφυγες οι προερχόμενοι από ορισμένες μόνο περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας. Οι περισσότεροι επέστρεψαν στις εστίες τους μετά την απόβαση του

ελληνικού στρατού στη Σμύρνη, το Μάιο του 1919. Μέχρι το τέλος του 1920 η πλειονότητα των προσφύγων είχε επιστρέψει στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη.

Οι συνθήκες που βρήκαν στην πατρίδα τους ήταν άσχημες, καθώς πολλά σπίτια, εκκλησίες και σχολεία είχαν μερικώς ή εντελώς καταστραφεί. Επίσης, σε κάποιες περιοχές, σε σπίτια Ελλήνων είχαν εγκατασταθεί Μουσουλμάνοι πρόσφυγες από τις βαλκανικές χώρες. Στα πλαίσια της *Υπατης Αρμοστείας Σμύρνης* ιδρύθηκε η «*Υπηρεσία Παλιννοστήσεως και Περιθάλψεως*», η οποία βοηθούσε όσους επέστρεφαν να αποκατασταθούν στα σπίτια τους και τις ασχολίες τους. Οι ειρηνικές όμως μέρες δεν κράτησαν πολύ. Λίγους μήνες αργότερα, τον Αύγουστο του 1922, θα έπαιρναν πάλι το δρόμο της προσφυγιάς.

B2.

Την αστική αποκατάσταση ανέλαβε περισσότερο το κράτος και λιγότερο η ΕΑΠ, η οποία πρόσφερε οικονομική βοήθεια σε περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων, οικοτεχνικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων (όπως η ταπητουργία). Σε αντίθεση με την αγροτική αποκατάσταση, η αστική περιλάμβανε μόνο στέγαση και όχι πρόνοια για εύρεση εργασίας. Η αστική στέγαση συνάντησε περισσότερα εμπόδια από την αγροτική. Ο αριθμός των προσφύγων ήταν μεγάλος, τα ανταλλάξιμα (μουσουλμανικά) σπίτια στις πόλεις ήταν λίγα και τα οικιστικά προγράμματα του κράτους καθυστερούσαν, λόγω των πολιτικών ανωμαλιών και της κακής οικονομικής κατάστασης κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930.

Πρόβλημα επίσης αποτελούσε η περιπλάνηση των αστών προσφύγων από πόλη σε πόλη για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι περισσότεροι πρόσφυγες στις πόλεις τα πρώτα χρόνια εργάζονταν περιστασιακά, είτε κάνοντας «μεροκάματα» στις οικοδομές, σε εργοστάσια και βιοτεχνίες, είτε ως πλανόδιοι μικροπωλητές και μικροκαταστηματάρχες. Άλλοι δούλεψαν ως ναυτεργάτες και εργάτες σε δημόσια έργα στις πόλεις ή στην ύπαιθρο (αρδευτικά και αποστραγγιστικά έργα, διάνοιξη δρόμων, κατασκευή ή επέκταση λιμανιών κ.ά.).

Γ1.

A. Παρά την έντονη αντίδραση του βασιλιά Γεωργίου Α', η Εθνοσυνέλευση του 1862- 64 επέβαλε την αρχή να προέρχεται η κυβέρνηση από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Αυτό που δεν ορίστηκε με σαφήνεια, διότι θεωρήθηκε αυτονόητο, ήταν ότι ο βασιλιάς όφειλε να δώσει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης σε βουλευτή του κόμματος που είχε την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής. Ο Γεώργιος εκμεταλλεύτηκε αυτήν την ασάφεια, για να διορίζει κυβερνήσεις της αρεσκείας του.

Όπως αναφέρει και ο Μαρωνίτης στην Ιστορία του Νέου Ελληνισμού τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν ήταν πολλά. Συγκεκριμένα μετά τις εκλογές στις 29 Ιουνίου 1874 όπου παρατηρείται εκτεταμένη νοθεία ο Τρικούπης δημοσιεύει το πολύ γνωστό άρθρο «τις πταίει» στην εφημερίδα Καιροί που μπορεί να θεωρηθεί ως το πολιτικό κατηγορώ του εναντίον της βασιλικής αυθαιρεσίας. Στο άρθρο αυτό θεωρεί απόλυτο υπεύθυνο της κατάστασης το θρόνο καθώς αυτός συγκεντρώνει όλη την εξουσία και «διαστρέφει τα συνταγματικά ήθη». Σε καμία

περίπτωση δεν επιρρίπτει ευθύνες στο λαό ή τα πολιτικά κόμματα καθώς θεωρεί ότι ο λαός βρίσκεται μπροστά στο δίλημμα «υποταγή στην αυθαιρεσία ή επανάσταση» ενώ οι πολιτικοί από την άλλη κρίνονται ως ανίκανοι να αντικρούσουν το μοναρχικό τρόπο διακυβέρνησης, τη στιγμή που μια μερίδα τους υποστηρίζει ή ανέχεται τον αυταρχισμό του Στέμματος.

Β. Στο πρόβλημα της πολιτικής αναρχίας ο Τρικούπης με το άρθρο αυτό τεκμηριώνει ότι η λύση είναι μία και αυτή ήταν ο σχηματισμός κυβερνήσεων πλειοψηφίας και διαμόρφωση του δικομματικού συστήματος, κατά το πρότυπο της Αγγλίας, καθώς θεωρούσε ότι έτσι μόνο το έθνος θα απομακρυνθεί από την επαναστατική, λανθασμένη και ρισκοκίνδυνη, κατά την άποψή του, προοπτική. Για να καταστεί αυτό δυνατόν, έπρεπε ο βασιλιάς να αναθέτει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό ο οποίος σαφώς είχε τη «**δεδηλωμένη**» εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Αυτό θα στερούσε από τα κόμματα μειοψηφίας τη δυνατότητα να σχηματίζουν κυβέρνηση, θα τα ωθούσε σε συνένωση με τα μεγάλα και θα είχε ως αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας. Ο βασιλιάς, υπό την πίεση της αντιπολίτευσης και του επαναστατικού αναβρασμού του λαού, υιοθέτησε τελικά την άποψη του Τρικούπη, η οποία αποτελεί τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, καθώς οδήγησε σε μεταβολή του πολιτικού τοπίου. Συγκεκριμένα στο βασιλικό λόγο του στη Βουλή στις 11 Αυγούστου 1875 αναφέρει χαρακτηριστικά ότι αν και η κυβέρνησή του σεβάστηκε πλήρως τα δικαιώματα του λαού για εκλογή βουλευτών, αναγνωρίζει απόλυτα τα προνόμια των εκλεκτών του λαού όπως αυτά πηγάζουν από το πνεύμα και το γράμμα του νόμου. Έτσι δηλώνει ρητά και κατηγορηματικά ότι αποδέχεται εφεξής να δίνει την εντολή διακυβέρνησης του τόπου μόνο σε εκείνους που έχουν τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των αντιπροσώπων του έθνους. Αναγνωρίζει τέλος ότι αυτό το προσόν είναι απαραίτητο ώστε να λειτουργεί αρμονικά το πολίτευμα.

Οι συνέπειες της ψήφισης της αρχής της δεδηλωμένης εκδηλώνονται σταδιακά μέσα σε διάστημα 9 χρόνων. Το διάστημα μεταξύ του 1875 και του 1880 αποτελεί μεταβατική περίοδο. Στις εκλογές του 1875 και του 1879 κανένα κόμμα δεν κέρδισε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1884, τα δύο μεγάλα κόμματα, του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, έλεγχαν το 92,2% των εδρών στο Κοινοβούλιο. Το κοινοβουλευτικό σύστημα και ο δικομματισμός θεμελιώθηκαν.

Δ1.

Α. Εισαγωγή: Οι εθνικές γαίες είναι το μοναδικό περιουσιακό στοιχείο του νεοσύστατου ελληνικού κράτους και το θέμα της διανομής συναντά πολλά προβλήματα. Η οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος έγινε με νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871. Στόχος των νομοθετημάτων ήταν να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι ακτήμονες χωρικοί, με την παροχή γης, απαραίτητης για την επιβίωσή τους. Ταυτόχρονα, το κράτος προσπαθούσε να εξασφαλίσει, μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα, που θα έδιναν μια ανάσα στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο. **Συγκεκριμένα ο Θ. Καλαφάτης αναφέρει στο απόσπασμα** ότι ο Κουμουνδούρος οδηγείται στη θεσμική αυτή μεταβολή για λόγους οικονομικούς και πολιτικούς. Συγκεκριμένα μέσα από τη διανομή των εθνικών γαιών το κράτος αναμένει να αυξήσει τα δικά του έσοδα από τα ποσά της εξαγοράς καθώς και των

τραπεζών και των εμπορικών ομάδων ενισχύοντας τις φυτείες και το μικρό ή μεσαίο οικογενειακό κλήρο. Ταυτόχρονα με τις εξαγωγές των προϊόντων θα αναπτυχθεί το εμπόριο και θα μπορέσουν να δανειοδοτήσουν τους νέους παραγωγούς. Ενώ φαινομενικά το κράτος θα στερηθεί το 25% της ακαθάριστης παραγωγής, θα αποκτήσει νέες πηγές εσόδων, τους φόρους και τους δασμούς που θα επιβληθούν στα αυξημένα αγροτικά προϊόντα. Από την άλλη υπήρχαν οι κοινωνικοί λόγοι γιατί αν και δεν υπάρχει κίνημα ακτημόνων συγκροτημένο δημιουργούνται εστίες έντασης ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο όπου υπάρχουν καταπατήσεις των εθνικών και εκκλησιαστικών γαιών από μη κληρούχους και μικροϊδιοκτήτες. Σε γενικές γραμμές η όλη προσπάθεια εντάσσεται στο εγχείρημα του Κουμουνδούρου να εκβιομηχανίσει την Ελλάδα μέσω της ανάπτυξης της γεωργίας.

Αντίστοιχα το επόμενο αποφασιστικό βήμα προς την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης έγινε στα ταραγμένα χρόνια του Α' Παγκοσμίου πολέμου και του «εθνικού διχασμού». **Όπως διευκρινίζει ο Πετμεζάς** η πρόθεση των Φιλελευθέρων γενικά ήταν να ενισχύσουν το εθνικό φρόνημα των χωρικών που αποτελούσε τη βασική δεξαμενή απ' όπου θα αντλούσαν οπλίτες για τους επερχόμενους πολέμους αλλά ταυτόχρονα και να ενισχύουν την έλξη που ασκούσε το εθνικό πρόγραμμα μεταξύ των χριστιανικών πληθυσμών της Βορείου Ελλάδας. Η υπόσχεση να προβούν σε μια διευρυμένη αγροτική μεταρρύθμιση είχε άμεσα θετικά αποτελέσματα και προς τις δύο πλευρές. Η απαλλοτρίωση των τσιφλικιών (κατά κύριο λόγο των χριστιανών γαιοκτημόνων) έπρεπε να είναι εκούσια με ποικίλα προγράμματα χρηματοδότησης των ακτημόνων αγοραστών και με αργούς ρυθμούς. Η όξυνση όμως των ενδοαστικών συγκρούσεων αλλά και ο Διχασμός που προϋπήρξε έκανε την κυβέρνηση να προσχωρήσει σε πιο ριζοσπαστικό πρόγραμμα υποχρεωτικής πλέον απαλλοτρίωσης. Όπως συμπληρώνει και ο Φραγκιάδης η λύση που επιλέχθηκε ήταν να φτιαχτεί στη Βόρειο Ελλάδα το κοινωνικό πρότυπο της Νοτίου, το οποίο στηριζόταν στη μικρή ιδιοκτησία και την οικογενειακή αγροτική εκμετάλλευση. Αυτό το πρότυπο από πολιτική άποψη είχε αποδειχθεί επιτυχημένο γιατί έτσι σταθεροποιούνταν η κρατική εξουσία και το πολίτευμα. Έτσι **Το 1917 η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη αποφάσισε την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης. Ο στόχος συγκεκριμένα ήταν διπλός: αφενός η στήριξη και ο πολλαπλασιασμός των ελληνικών ιδιοκτησιών γης στις νεοαποκτηθείσες περιοχές έτσι ώστε να νομιμοποιήσει την κυριαρχία του στη Βόρειο Ελλάδα και αφετέρου η αποκατάσταση των προσφύγων και η πρόληψη κοινωνικών εντάσεων στον αγροτικό χώρο.**

Β. Στη μεταρρύθμιση του Κουμουνδούρου οι στόχοι ήταν αντιφατικοί και στην πραγματικότητα μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν, με ανώτατο όριο τα 80 στρέμματα για ξηρικά εδάφη και τα 40 στρέμματα για αρδευόμενα. Από το 1870 ως το 1911 διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια, πράγμα που δείχνει ότι οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες αλλά και ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος. Πρέπει να επισημανθεί ότι για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως φυτείες, ελαιόδεντρα και αμπέλια, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος εκείνων που προορίζονταν για καλλιέργεια δημητριακών. Επρόκειτο όμως για σημαντική διανομή καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν

συγκριθεί με τα 600.000 στρέμματα εθνικών γαιών που είχαν διανεμηθεί τα προηγούμενα χρόνια, από το 1833 μέχρι το 1870. Ωστόσο, μόνο το 50% περίπου του αντιτίμου των παραχωρούμενων γαιών πληρώθηκε τελικά στο κράτος από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

Από την άλλη με βάση τα νομοθετήματα της κυβέρνησης Βενιζέλου η απαλλοτρίωση των μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών έγινε δυνατή στα αμέσως μετά τον πόλεμο χρόνια, συγκεκριμένα όπως επισημαίνει ο Φραγκιάδης από το 1923 και ύστερα, όταν η ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων βρέθηκε στο επίκεντρο του κρατικού ενδιαφέροντος. Η γη που διανεμήθηκε αρχικά ήταν αυτή που ανήκε πριν σε Τούρκους και Βουλγάρους που είχαν αποχωρήσει με την ανταλλαγή των πληθυσμών αλλά και σε Έλληνες γαιοκτήμονες.

Η αναδιανομή που έγινε έφτασε στο 85% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στη Μακεδονία και στο 68% στη Θεσσαλία. Στο σύνολο της καλλιεργήσιμης γης της χώρας το ποσοστό αυτό ανήλθε σε 40%. Μετά από λίγα χρόνια, κάτω από την πίεση του προσφυγικού προβλήματος, η αγροτική μεταρρύθμιση ολοκληρώθηκε και οδήγησε την αγροτική οικονομία της χώρας σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας.

Μανοπούλου Μερόπη, φιλόλογος